

EVALUAREA POTENȚIALULUI DE ATRACTIVITATE ȘI REGIONAREA TURISTICĂ A ȚĂRII ZARANDULUI

Nicoleta DAVID

Universitatea "Babeș-Bolyai" Cluj - Napoca, Facultatea de Geografie,
str. Clinicilor 5-7, 400006, Cluj - Napoca, România

ABSTRACT – *Evaluation of the Attractive Potential and Tourism Regionalization of the Land of Zarand. The Land of Zarand represents a well-structured territorial system, in which the tourist component appears as relevant. The author assesses the natural and the anthropic potential of the region, assigning values to each objective, and obtaining, thus, their value hierarchy. In the end, the spatial grouping of the objectives allows the delimitation of three tourist zones, each of them having its own attractive particularities and its own perspectives of future development.*

1. Evaluarea resurselor turistice naturale

Analiza, evaluarea și ierarhizarea potențialului turistic al Țării Zarandului în vederea unei regiunări, a fost realizată pe cele două componente: resursele naturale și resursele de proveniență antropică.

Analiza potențialului turistic al cadrului natural și a componentelor sale a fost făcută pornindu-se de la un punctaj maxim parțial de 25 puncte, acordarea punctajelor fiecărei componente analizate fiind apreciată (uneori subiectiv) în funcție de importanța și capacitatea de atragere a turiștilor (actuală, dar mai ales în perspectivă). S-a ținut cont și de numărul obiectivelor de același tip (ex. peșteri, izvoare termale, specii de plante, animale), gruparea lor în teritoriu (concentrate sau dispersate), gradul de accesibilitate, de atractivitate și gradul de inedit al unor obiective, care în condițiile unei amenajări adecvate ar putea amplifica cererea turistică.

Demersul nostru analitic a vizat întreaga gamă a componentelor patrimoniului turistic natural: resurse ale reliefului, ale climei, ale hidrografiei (ape minerale, lacuri, rețea hidrografică) și resurse biogeografice.

Resurselor turistice oferite de relief li s-a acordat cel mai mare punctaj, între 0–15 puncte deoarece în constituirea zestrei atractive a Țării

Zărandului (atât sub aspectul contrastelor altimetrice și a diferențierilor de peisaj dar și a implicării în etajarea altitudinală a celorlalte componente fizico - geografice – clima, ape, componente biotice) are cel mai important rol.

Structurilor geologice, litologice li s-au acordat diferențiat punctaje astfel: reliefului pe calcare (0-3 puncte), reliefului pe roci vulcanice (0-5 puncte), altor categorii morfologice cu un impact peisagistic mai redus între 0-2 puncte. Prezența consistentă a unei forme de relief spectaculoase (chei și defilee) a determinat introducerea sa într-o categorie distinctă, cu un punctaj între 0-5 punct.

Resurselor climato-turistice li s-au acordat 3 puncte pentru toate localitățile ținând cont de climatul de adăpost, deosebit de blând al Țării Zarandului, ferit de vânturi tăioase, de curenții reci la schimbările de anotimp, iar fiecare element climatic (temperatură, precipitații, vânt, nebulozitate) se transformă în anumite circumstanțe în factori favorabili desfășurării unor forme de turism specifice.

Punctaj ușor mai ridicat, între 0-7 puncte s-a acordat *resurselor hidrologice*, motivația fiind determinată de faptul că acestea sunt implicate în stimularea fenomenului turistic și prin diferențierea lor, astfel: apele termale (0-4 puncte), suprafețele lacustre (0-3 puncte), apele curgătoare (0-2 puncte).

Resurselor biogeografice li s-a alocat un punctaj între 0-5 puncte, acordarea punctajului făcându-se diferențiat: *vegetației* (în special zonei forestiere) între 0-2 puncte, *fondului cinegetic* 2 puncte, celui *piscicol* 1 punct. Pentru *arealele protejate*, rezervațiilor de floră, faună s-au mai alocat puncte între 0 – 3.

Aplicarea punctajelor de mai sus fiecărei localități și unitate administrativ – teritorială rurală și urbană din cadrul Țării Zarandului a condus la stabilirea unei ierarhii diferențiate în patru categorii (trepte) valorificate astfel: 0 puncte pentru potențial nesemnificativ; 1 punct pentru potențial redus, 2 puncte pentru potențial mediu, iar pentru potențialul ridicat 3 puncte.

Din însumarea punctelor acordate pe cele 8 categorii de resurse (inclusiv infrastructura tehnică a teritoriului) s-au identificat patru zone turistice:

a. În prima zonă se încadrează *unitățile administrativ teritoriale cu potențial turistic ridicat al cadrului natural*, caracterizate prin valoare și complexitate, cu o prezență semnificativă a resurselor reliefului, dar și a celorlalte componente ale cadrului natural (4 localități 11%).

În succesiune descrescătoare ordinea valorică este următoarea: Moneasa 25 puncte, Buceș și Baia de Criș 24 puncte, Gurahonț 23 puncte.

Distribuția teritorială a localităților din această categorie relevă concentrarea lor într-un areal compact în compartimentul central – estic al Țării Zărandului la contactul cu zona montană cristalină și vulcanică a Munților Bihor și Metaliferi, foarte variată peisagistic și morfolitologic, dar și hidrografic (inclusiv resurse hidrominerale, mai ales în arealul localităților Moneasa și Vața de Jos), dar și pe valea Crișului Alb și a afluenților săi, bine împădurite, cu un fond cinegetic și piscicol bine reprezentat, și nu în ultimul rând un bioclimat tonic stimulent favorabil climatoterapiei.

Cele 25 de puncte cumulate de stațiunea balneoclimaterică *Moneasa* derivă dintr-un *potențial turistic natural complex* conferit de spectaculoasele culmi ale Masivului Codru Moma, constituite din roci calcaroase și înălțate la altitudini ce nu trec de 1000 m, uneori golașe strălucind în soare în contrast cu verdele pădurilor. Se mai adaugă relieful carstic (platoul carstic Tinoasa, Peștera Liliacilor, Albă, Grota Urșilor, Cascada Boroaia), climatul favorabil, izvoarele de apă termală având concentrații chimice diferite: bicarbonatate, calcice, magnezice, sodice. Componenta biogeografică diversificată și complexă (Rezervația de nuferi și Rezervația de laur) aduc așezării un plus de atractivitate mai ales pentru cei cu afecțiuni reumatologice, nevroze astenice, bolile asociate (nutriție, diabet, obezitate, ginecologie), ale sistemului nervos central și periferic, sistemului locomotor, tratamentele efectuându-se în aer liber.

Poziția fruntașă a localității *Buceș* (24 puncte) în cadrul prezentei ierarhii derivă din cumularea unui potențial turistic complex și valoros, favorabil practicării turismului, rezultat din: prezența reprezentativă a Muntelui Vâlcău, a vârfurilor Brădișor, Negrii și Certej, a văii Satului, a peșterilor Biserica Dracului, Pietrelor, Huda Dracului; climatul favorabil al drumeției montane, cicloturismului, sporturilor extreme (coborârea în viteză cu bicicleta de pe pantele munților, zboruri cu parapanta de pe culmile muntoase, competiții off-road pe drumuri forestiere, drumuri recomandate și posesorilor de motociclete), alpinismului, speologiei, căutării aurului cu ghid autorizat, în sezonul estival și practicării sporturilor de iarnă. Componenta fitogeografică bine reprezentată și foarte complexă, ca de exemplu pădurea de mesteceni de la Cornișel, pădurea de tei de la Mihăileni, speciile rare de crini sălbatici de pe Muntele Vâlcău, care este monument al naturii pentru valoarea sa peisagistică și geologică (recif calcaros coraligen), unde cresc 435 de specii de plante printre care floarea de colț, garoafa de colț, sângele voinicului, mătrăguna, liliacul, plante ocrotite de lege, dublate de elemente faunistice terestre și acvatice de interes care favorizează vânătoarea și pescuitul.

Localitățile *Baia de Criș* (24 puncte) și *Gurahonț* (23 puncte)

beneficiază de asemenea de un potențial turistic complex: relief variat, climat favorabil, componente biogeografice diversificate, care au permis acumularea unei zestre turistice.

b. Categoria așezărilor cu *potențial turistic natural mediu* include localitățile care au adunat un punctaj între 16 și 20 p. Această grupă valorică cuprinde 9 unități administrative 23% (Brad și Vârfurile 20 p, Vața de Jos și Hălmagiu 19 p, Băița și Dezna 18 p, Blăjeni, Pleșcuța și Hășmaș 17 p), amplasate cu predilecție în lungul culoarului depresionar dar și la contactul cu muntele.

c. Categoria așezărilor cu *potențialul natural redus* (62%) și *nesemnificativ* (4%) grupează valorile între 11 – 15 puncte (24 localități) și între 0 – 10 puncte (2 localități).

Majoritatea acestor așezări sunt amplasate în vatra central - vestică depresionară în cadrul căreia și comparativ cu primele două categorii analizate anterior, elementele morfologice relevă o prezență modestă și un impact turistic mai puțin evidențiat, elementele climatice sau componentele hidrografice, în aceste condiții sunt puțin relevante pentru turism sau suprafețe forestiere limitate și un fond cinegetic mai puțin valoros.

2. Evaluarea resurselor turistice de proveniență antropică

Fondul turistic antropic este complementar celui natural, diferitele sale categorii de componente generând apariția unor forme specifice de turism. Obiectivele de interes cultural – istoric din Țara Zarandului au fost inventariate și grupate astfel:

- a. monumente și situri arheologice, incluzând vestigiile materiale din diferite epoci istorice: așezări, necropole, fragmente de cetăți sau biserici, ansambluri și/sau curți domnești ruinate;
- b. monumente și situri de arhitectură (castele, ansambluri tradiționale din lemn sau piatră, biserici din lemn, muzee, colecții;
- c. clădiri memoriale;
- d. monumente și ansambluri de artă plastică (statui, busturi, troițe, cimitire, monumente istorice);
- e. rezervații de arhitectură și urbanism.

La acestea se adaugă și componentele cele mai specifice ale culturii materiale din Țara Zarandului: atelierele de artă populară, instalații tehnice țărănești, ceramică etc. și spirituale din mediul rural (obiceiuri, tradiții, prezența manifestărilor culturale etnofolclorice).

Ca urmare, inventarierea exhaustivă a patrimoniului turistic antropic

al Țării Zarandului a vizat acordarea de indici / valori /, puncte, obiectivelor încadrate categoriilor și subcategoriilor susmenționate. S-au acordat indici valorici calitativi, ca și în cazul celui natural, în funcție de valoarea atractivă înmagazinată de fiecare element în parte, iar pe de altă parte, indici cantitativi cuprinși între 0-25 puncte, în funcție de numărul de componente, obiective din cadrul celor 6 categorii prezente în cadrul fiecărei unități administrativ teritoriale în parte. Însumarea tuturor acestora nu trebuie să depășească 50 puncte valorice.

Punctele acordate pentru prezența unor obiective antropice din categoriile stabilite sunt următoarele. Deși vestigiile materiale încadrabile categoriei *edificii istorice* (situri arheologice) și monumente sunt numeroase și dispersate în teritoriu li s-a acordat între 1-3 puncte datorită relevanței mai reduse pentru turismul recreativ asupra căruia am insistat mai mult în lucrare.

Acestea sunt amplasate pe teritoriul localităților: Ineu, Pâncota, Sebiș, Archiș, Beliu, Bocsig, Brazii, Chisindia, Dezna, Gurahonț, Hălmagiu, Hălماغel, Moneasa, Silindia, Târnova, Tăuț, Vârfurile, Brad, Baia de Criș, Buceș, Crișcior, Ribița.

Edificiilor religioase, datorită rolului atractiv pe care-l dețin s-a mai acordat între 3- 5 puncte, iar pentru bisericile de lemn, mai vechi am acordat 6 puncte. Cele mai reprezentative biserici sunt cele de la Ribița și Crișcior.

Biserica românească de zid de la Crișcior, cu hramul „Sf. Nicolae”, construită în anul 1414, ctitorie a cnezilor Vladislav și Miclăuș se înscrie în Patrimoniul European al Monumentelor Istorice Bisericești și Biserica „Adormirea Maicii Domnului” din Crișcior datează din 1404, declarată monument istoric al Ardealului), ctitorie a cneazului Vlad Bâlea, nu sunt suficient popularizate.

Categoriei *edificiilor culturale*, altele decât cele din cea a bisericilor (castele, conace, clădiri civile, muzee, s.a.) i-au revenit 1-2 puncte. Muzeului aurului de la Brad, pentru valoarea unicității i s-au acordat 4 p. Monumentele de artă plastică și cu valoare memorială (statui, troițe) au fost notate cu 1 punct.

Edificiile economice cu attribute turistice (clădiri valoroase din punct de vedere arhitectonic, existente mai ales în centrele vechi istorice ale orașelor, spitalele de tratament, gurile de mină, vechile drumuri (al aurului, al varului), alte forme ale reliefului antropic) au fost apreciate cu 2-3 puncte.

Cele mai multe puncte (între 1 și 10) au fost destinate elementelor și componentelor aparținând *resurselor etnografice și spirituale tradiționale*, care sunt foarte diverse, dar cu un grad aparte de originalitate și care justifică situarea lor într-un viitor apropiat, în prim planul oricărei strategii

de dezvoltare turistică ce vizează spațiul montan zărandean. În această categorie s-au introdus: festivaluri și manifestări cu caracter folcloric (5 puncte), sate cu structură tradițională (5 puncte), instalații țărănești, ateliere de artă populară (3 puncte), tradiții și obiceiuri bine conservate (port popular, dansuri, olărit, ceramică, prelucrarea lemnului) câte 1 punct.

Din punctajul total parțial obținut de fiecare unitate administrativă în parte reies următoarele concluzii: resursele turistice de proveniență antropică sunt distribuite pe întreg teritoriul Țării Zarandului au o concentrare mai intensă în partea central – estică: (Gurahonț, Dezna și Buceș 25 puncte; Moneasa și Hălmăgel 24 puncte; Vârfurile 23 puncte; Hălmăgiu, Vața de Jos, Baia de Criș 22 puncte; Brad și Ribița 21 puncte; Crișcior 18 puncte) și mai puțin în partea central vestică Ineu 21 puncte, Beliu 20 puncte, Sebiș 19 puncte, Bârsa 18 puncte, Bocsig, Pâncota, Brazii 17 puncte. Durabilitatea componentelor atractive din sfera civilizației umane în decursul timpului, dispersarea lor în cadrul Țării Zărandului, sunt o dovadă a continuității, dar și a atașamentului locuitorilor față de aceste meleaguri.

Pe baza acordării de indici valorici calitativi și cantitativi s-au individualizat *patru categorii de potențial turistic antropic*, utilizând aceeași scală descrescătoare: *potențial ridicat* (între 21-25 puncte), *potențial mediu* (între 16-20 puncte), *potențial redus* (11-15 puncte) și *potențial nesemnificativ* (între 0-10 puncte).

Analiza distribuției teritoriale a punctajului obținut (vezi harta nr 2 și tabelul nr. 2) pune în evidență următoarele situații:

a) Categoria *localităților cu potențial turistic ridicat* – caracterizate prin valoarea atractivă și complexitatea cea mai ridicată la nivelul Țării Zărandului – este în procent de 31%, adică un număr de 12 unități administrative care întrunesc punctajul necesar unei astfel de poziționări. În cadrul acestora se încadrează și centrele polarizatoare tradiționale Brad, Ineu, alături de care unitățile administrative Gurahonț, Hălmăgiu, Dezna, Buceș, Moneasa, Hălmăgel, Vârfurile, Ribița, au cumulat un număr substanțial de puncte datorită rolului jucat de acestea pe parcursul timpului.

Hălmăgiu – 22 puncte, din punct de vedere antropic este un important areal de convergență al turismului prin cetatea Hălmăgiu, biserica de la sfârșitul secolului al XIV- lea atribuită voievodului Moga, cu picturi murale din sec. al XV – lea; în sec. al XIII – lea Popa Simion din Hălmăgiu traduce cele patru evanghelii în limba slavonă; la 1450 Hălmăgiu era cel mai important centru religios și cultural de pe valea Crișului Alb. Tot aici se mai află biserica din sec. al XVIII – lea în stil baroc simplificat cu picturi murale bizantine, monumente închinat lui Avram Iancu și Eroilor neamului, precum și bisericile din Bodești (sec. XVIII), Ionești (sec. XVIII), Tisa (sec. XVIII), Țărmure (sec. XVIII), Cristești (sec. XVIII). În secolul al

sec. XVIII-lea aici a fost și sediu de episcopie- Mitropolia Ienopolei și Hălmașiului. La hanul „Birtul Mare” (sec. XVIII)era stație de poștalion. Nedeia de la Hălmași (pe Dl. Sortoc) cu momente alegorice, poetice, soliști vocali și instrumentiști, dansuri populare susținute de formații artistice de amatori, corul din Hălmași care susțin programe din 1864, întâlnirea fiilor Hălmașiului.

Alte localități din această categorie sunt poziționate în estul Țării Zărandului, unde nu în ultimul rând au loc nedei de mare atracție turistică cum sunt cele de la Hălmașel – Târgul de fete de pe Muntele Găina și Târgul nevestelor de la Hălmași, dar și festivalul „Felician Fărcașu” de la Brad.

La Hălmașel (24 puncte) biserici de lemn (1806, 1825 Luncșoara; 1928 Tohești; care sunt cotate ca monumente istorice și de arhitectură; arhitectura tradițională, bogăția etnofolclorică a zonei, Serbarea câmpenească „Târgul de fete de pe Muntele Găina”, ceramică populară smălțuită - Târnavița).

La Buceș (25 puncte) există grup statuar, troiță, bustul lui Simion Groza, Monumentul Eroilor; grupul de mine de la Stănița; Crucea de la Cheia („întâlnirea moșilor cu istoria”), industria artizanală (olari, țesătorese, pietrari, vărari, ceramică arsă), mica industrie artizanală: cojocărie, confecționarea uneltelor din lemn, ceramică, târgurile de artă tradițională săptămânală.

La Gurahonț 25 puncte castelul din Gurahonț (sec. al XIX-lea) în stil neoclasic, troița lui Ioan Buteanu din Iosășel, cuptorul de topit fierul din satul Zimbru (sec. al XIX-lea); clădirea primăriei care în 1918-1919 a găzduit Consiliul Național Român, Consiliul Comunal ales de „obștea comunei”, au desemnat reprezentanții oficiali pentru Marea Adunare de la Alba Iulia, salcia de la Iosășel de care a fost spânzurat la 23 mai 1849 Ioan Buteanu, prefect al Comitatului Zărand; în 1925 descoperirile arheologice în locurile Valea Cremenoasei, Vâlcele au fost identificate două ateliere de cioplire a opalului, din comuna primitivă unde s-au făcut arme (paleolitic) păstrate la muzeele din Arad, Oradea, precum și un muzeu al școlii din localitate, triote la Iosășel, parcul dendrologic.

Brad, 25 puncte, este o zonă etno- spirituală distinctă, recunoscută prin costumul moșilor crișeni, un folclor muzical bogat, Muzeul Aurului, casa memorială Crișan, statuile lui Avram Iancu și Crișan, vechi centru minier, cetatea de pământ Zargidava.

Baia de Criș (22 puncte) având Clădirea prefecturii Comitatului Zărand ridicată între 1854-1860, crucea de piatră din Pădurea Bonarie marchează drumul spre locul numit „La Furci”, unde au fost executați și spânzurați românii în timpul răscoalei lui Avram Iancu; Țeaba – panteonul

moșilor (cimitirul unde este îngropat Avram Iancu, mormântul lui I. Buteanu, gorunul lui Horea), vechiul spital; monumentul și obeliscul lui Avram Iancu, complexul monumental și arhitectural Avram Iancu, casa muzeul a alui Avram Iancu.

Punctajele de mai sus provin în majoritatea cazurilor din prezența unor biserici valoroase de zid (Ribița, Crișcior), de lemn (Dezna, Pleșcuța, Vârfurile), cetate (Dezna, Ineu), muzee (Brad), situri arheologice (Ineu, Dezna), nedei (Vârfurile – „Tăcășele”), topitorii vechi de fier (Dezna, Moneasa).

b) Categoria localităților cu *potențial antropic mediu* (Pâncota, Bocsig, Brazii 17 puncte; Bârsa, Crișcior 18 puncte; Sebiș 19 puncte; Beliu 20 puncte) înglobează localități poziționate în partea vestică a Țării Zărandului, mai puțin Crișcior, situat în est.

Exemplificăm această categorie prin localitatea Bârsa, care este centrul unei frumoase subzone etnografice a Țării Zărandului, remarcată prin costumele populare femeiești care reprezintă „perfectiunea autenticității”. Se mai păstrează obiceiul „Drușcele” – petrecerea femeilor măritate; Biserrica de lemn din comună datează de la 1720. La școala din localitate se desfășurau la 1892 acțiuni conduse de Ioan Slavici, iar produsele ceramice realizate de meșterii locali sunt și pentru străinătate.

Sebișul este socotit de unii etnografi centrul Țării Zărandului și se remarcă prin Muzeul Țării Zărandului.

Punctajul mai redus acordat acestora se datorează vechimii sau valorii mai puțin atractive, și în consecință unei cereri potențial mai reduse.

c) Categoria localităților cu *potențial antropic redus* (Blăjeni, Târnova 11 puncte; Silindia, Almaș, Pleșcuța 14 puncte; Hășmaș, Tauț 15 puncte) și *ne semnificativ* reprezintă 50% din suprafața Țării Zărandului. Acordarea diferențiată a punctajelor a condus la ordinea valorică prezentată anterior.

Enumerăm câteva dintre obiectivele punctate: *Târnova* (11 puncte)- cetatea Agrișu Mare (sec XV)- pe Dl. Cioaca, centru artizanal – cusături Chier; cabana Căsoaia; *Silindia* (13 puncte)- tezaur monetar dacic (III – II î.Hr.), biserica de lemn – Iercoșeni; tabăra de copii Camna; *Pâncota* (16 puncte)- vechiul han de poștă, ansamblu urban, castelul Dietrich – Sulkowsky; *Sebiș* (19 puncte) – prin istoricul vechi, la 1552 îi este confirmat statutul de târg (oppidum); *Craiva* (8 puncte) – biserica de lemn din satul Ciuntești cu picturi în stil bizantin, realizată pe pânză sau pe lemn de tei și lipită de pereții de scândură; Almaș (14 puncte) cu schitul Buna Vestire; *Archiș* (8 puncte) – cetate de pământ dacică de la Groșeni (Dl. Jidovia), fortificație de pământ din secolele X- XI; *Buteni* (9 puncte)- cu situl arheologic Berindia; produse ceramice realizate de meșterii locali și pentru

străinătate; *Dieci, Vălișoara* (7 puncte), *Tomești* (3 puncte); *Cărand* (5 puncte); *Chisindia, Băița* (10 p); *Luncoiu de Jos, Ignești, București, Bulzeștii de Jos* (3-4 puncte).

3. Regionarea turistică

Regionarea turistică pornește de la inventarierea și cunoașterea tuturor componentelor de potențial turistic, natural și antropic, iar analiza cantitativă și calitativă a acestora permite să fie realizate circuite turistice.

Existența celor două șosele importante *E 79* (Deva – Brad - Oradea) și *DN 74* care realizează legătura Țării Zărandului cu județul Alba prin Abrud permite o bună comunicare cu regiunile învecinate, ceea ce favorizează și dezvoltarea unui turism de tranzit, scurtând astfel multe rutele ocolitoare.

În Țara Zărandului cadrul natural, cu multe elemente bogate, cu caracter cultural (artistic, etnografic, istoric) la care se adaugă multe tradiții arhaice românești bine conservate permite identificarea a trei zone.

3. 1. Zona de est (539 puncte)

Corespunde Depresiunii Brad – Hălmașiu și include 17 localități, reprezentând o zonă etno - spirituală distinctă.

Localitatea Buceș 49 p, municipiul Brad 41 p, vechi centre spirituale și economice al Zărandului, sunt unități administrative în care tradiția și inovația se împletesc într-un mod armonios. Ca urmare a intensificării cercetărilor geologice, în bazinul minier Brad au fost identificate importante resurse de materii prime metalifere și nemetalifere care au permis intensificarea activității miniere și avântul dezvoltării zonei inclusiv din punct de vedere turistic.

Prin exponatele sale, Muzeul mineritului de la Brad, ne evocă istoria acestei străvechi îndeletniciri a populației românești din această parte a țării: aurăritul. În oraș există statuile lui Crișan și Avram Iancu. De vizitat în împrejurimi: satul Crișan (fost Vaca), la 5 km nord- est de Brad, unde s-a născut, în 1733, Gheorghe Marcu, iobag al comunei Cărpiniș (prin căsătorie), conducător al răscoalei din 1784; casă memorială; bust (sculptură de M. Olinescu).

Crișcior (29 puncte)- comună situată la 5 km est de Brad (DN 74), posibilă reședință a voievozilor români din Zărand (sec. al XIII-lea). Are pe teritoriul său muzeu etnografic și de istorie a mineritului; cel mai vechi monument de arhitectură din Zărand (sec al XIV- lea), ctitorie a cneazului Bălea, aflat în tabloul votiv - printre cele mai izbutite din arta românească (vestimentația amintind costumul popular).

Țebea – sat situat la 8 km nord – vest de Brad (DN 76), locul de

unde, în 1784, Horia a vorbit oamenilor de sub *gorunul* care-i poartă numele; mormintele lui Avram Iancu, Ion Buteanu și ale altor pașoptiști ardeleni (Panteonul de la Țebea).

Ribița (36 puncte) – comună situată la 11 km nord – vest de Brad. Monument de artă veche românească (1417) printre cele mai valoroase din țară, ctitorie a cnezilor Vladislav și Miclăuș; frescă originală, mărturie a existenței unui stil românesc constituit în pictura murală a epocii.

Baia de Criș (46 puncte) – comună situată pe valea Crișului Alb, la 12 km nord- vest de Brad, centru aurifer în epoca daco- romană, mine carbonifere, pomicultură; monument închinat lui Avram Iancu, placă memorială pe locul casei unde a fost găsit mort, la 10 septembrie 1872. De la Baia de Criș se pot organiza următoarele *trasee turistice*:

- Baia de Criș- Țebea- Brad- Deva- Hunedoara (Ținutul Pădurenilor) de 90- 95 km.
- Baia de Criș- Brad- Pasul Vâlcân- Abrud- Câmpeni- Valea Arieșului Mare de 115- 120 km
- Baia de Criș- Bulzești de Sus- Muntele Găina- Avram Iancu, Câmpeni 70 – 75 km.
- Baia de Criș- Vața de Jos 12 km.

Vața de Jos (41 puncte) – comună situată pe valea Crișului Alb, la 20 km nord –vest de Brad, stațiune balneoclimaterică permanentă (233 m alt.) de interes național.

Factorii naturali de cură: ape minerale mezotermale, sodice, calcice, hipotone, magneziene și ușor radioactive, indicate în tratarea mai multor boli (afecțiuni ale aparatului locomotor, sistem nervos periferic- cură externă, afecțiunile tubului digestiv și glandelor anexe- cură internă).

Trasee turistice:

- Vața de Jos- Bulzești – Muntele Găina (5 ore traseu dificil);
- Vața de Jos- peștera Urșilor (cel mai important fenomen carstic din Munții Apuseni);
- Vața de Jos - Brad (Muzeul Aurului) - Simeria (Parcul Dendrologic)- Deva (Cetatea Devei)- Hațeg (Rezervația naturală);
- Vața de Jos- Ribița- Vețel- Costești;
- Vața de Jos – Basarabasa – Ocișor- Țebea- Crișan.

Hălmăgiu (41 puncte) – comună situată în depresiunea omonimă, la confluența Hălmăgelului cu Crișul Alb, la poalele Munților Bihor. Reprezintă un areal de convergență a turismului prin mica industrie artizanală, prin cele 7 biserici din lemn din zonă, prin monumentele închinat eroilor neamului, prin importanța sa ca centru pomicol, și nu în ultimul rând prin peisajele naturale de o rară frumusețe. Predomină următoarele tipuri de turism: montan, recreativ, balnear, cultural.

3. 2. Zona centrală (254 puncte)

Denumită și zona Moneasa -Gurahonț, include 8 așezări din care punctajul maxim revine localităților: Moneasa (49 puncte), Gurahonț (48 puncte), Dezna (43 puncte).

La Moneasa este singurul loc unde există hoteluri cu două și trei stele, iar pensiunile agro - turistice oferă cel puțin 18 locații. Există posibilitatea efectuării mai multor activități turistice cum ar fi: sporturile de iarnă (schiatul, săniușul), drumeții, excursii cu durată diferită, vânat, pescuit etc. Predomină următoarele tipuri de turism: balnear, recreativ și cultural.

3. 3. Zona de vest (369 puncte)

Se suprapune Depresiunii Zarand – Cigher și include 14 localități. Punctajul cel mai ridicat îl dețin localitățile: Ineu (36 puncte), Pâncota (28 puncte), Sebiș (30 puncte), Hășmaș (32 puncte), Tauț (30 puncte), Bocsig și Beliu (31 puncte).

Caracteristicile acestei zone sunt: prezența unor cabane care favorizează activitățile silvice, de vânătoare, de pescuit, datorată și fondului cinegetic ridicat, dar și turismului montan (Craiva, Hășmaș), agroturismul (Tauț, Chisindia), activități pomi-viticole (Pâncota). Predomină turismul cultural și recreativ.

BIBLIOGRAFIE

- COCEAN, P. (1995), - *Peșterile României- Potențial turistic* , Edit. Dacia, Cluj-Napoca
- COCEAN, P. (1996), - *Geografia turismului*, Edit. Carro, București.
- COCEAN, P. (1997), - *Geografia turismului românesc*, Edit. Focul Viu, Cluj-Napoca.
- FĂRCAȘ, I., BENȚE, D., TRIFA, P. (1968)- *Indicele climatic turistic – aplicații la teritoriul R.S.R*, Studia UBB, 1, Cluj Napoca
- FLOCA, O. (1957), *Regiunea Hunedoara. Ghid turistic*, Secția poligrafică, Deva
- FLOCA, O., ȘUIAGĂ, V. (1936), - *Ghidul județului Hunedoara*, Tipografia județeană, Deva
- GHINEA, D. (1996,1997), - *Enciclopedia geografică a României*, vol.I,-II,-III, Edit. Enciclopedică, București
- IANOVICI, V., BORCOȘ, M., BLEAHU,M., LUPU, M., DIMITRESCU, R., SAVU, H. (1976), *Geologia Munților Apuseni*, Edit. Academiei RSR, București
- PÂRVA, I. (1983), *Drumuri în Țara Zarandului*, Editura Sport Turism, București
- ROZ, AL, KOVACS G. (1997), *Dicționarul istoric al localităților din județul Arad*, Edit. Vasile Goldiș, Arad